

Fontos, hogy választhass!

VISSZHANG - LXVII. évfolyam, 35. szám, 2023. szeptember 1.

Mindenekelőtt köszönöm Szauder Ipolynak, hogy cikkemre írt válaszával rávilágított a téma rejtett érzékeny pontjaira (*Örök élet és eutanázia, ÉS, 2023/34., aug. 25.*). Ráébredtem, hogy van egy, a kérdésben közvetlenül érintett csoport – az orvosok –, amelynek nehéz és kényes helyzetére az emberek többnyire nem szentelnek kellő figyelmet. Megértettem, hogy ők egyszerre kénytelenek érvényesíteni szakmájuk szigorú etikai szabályait, miközben szembesülnek a betegek – és hozzátartozóik – sokszor csodákban reménykedő várakozásával. Az átlagember – magamat is idesorolom – nincs mindig tudatában annak, milyen felelősséget hordoznak a vállukon, miközben morális korlátok között lavírozva igyekeznek megtalálni a betegük számára a legjobb megoldást.

Ugyanakkor a XXI. század modern társadalmainak polgárait egyre inkább egy különös viselkedési szabály vezérli: „Úgy kell élni, hogy a *végelszámolásnál* ne legyen hiányérzetünk” (Neszmélyi Emil). Ezzel az életszemlélettel alapjában véve egyetértek – magam is hasonlóra hivatkoztam cikkemben –, legfeljebb egy picit egészíteném ki. A „*végelszámolás*” – amikor életünk végső mérlegét megvonjuk – világunkban akár évtizedekig is eltarthat. Ennek során egyaránt számításba vesszük – és minimalizálni igyekszünk – a *csalódásokat*, amiket az vált ki, hogy valamire időt, energiát és pénzt fordítottunk, de nem azt kaptuk vissza, amit reméltünk, és a *hiányérzetet*, ami azért következett be, mert valamit, ami később fontossá vált, elmulasztottunk. Előbb vagy utóbb mindenki szembekerül azzal, hogy elszámoljon önmaga előtt: mit is kezdett életével. Úgy szemléli tehát életútját, mint amelynek során folyamatosan felvetődtek ráfordítást – időt, pénzt és figyelmet – igénylő lehetőségek, amelyek között választani kényszerült. Ez teszi hasonlóvá az életpálya „megalkotását” a befektetésre szánt pénzünk értékének megőrzését szolgáló portfólió-stratégiákhoz. Ebből adódik, hogy életünket egészen fiatal korunktól célszerű a „*végelszámolás*” perspektívájából szemlélni és szervezni.

Ugyanakkor a globális társadalom öregedő népessége – amelyet a krónikus betegségek, valamint súlyosbodó egészségügyi problémák fenyegetnek – még inkább előtérbe helyezi az élet végével kapcsolatos kérdéseket. Ezért várható, hogy rendszeressé válnak a társadalmi és politikai vitákban, majd a jogalkotási folyamatban az öregedéssel és az élet lezárásával kapcsolatos erkölcsi és szakmai etikai kérdések. Ezeket azután tovább súlyosbítják a sorjázó globális problémák – a globális felmelegedés, a világjárványok növekvő veszélye, a világgazdaság és a világpolitika válságai –, amelyek nehezen kiszámíthatóvá teszik a jövő alakulását. Ez is magyarázza, hogy – ha éles vitákkal, akár visszaesésekkel kísérve is, de – egyre több országban válik lehetségessé az eutanázia. Előreláthatólag tehát folyamatosan emelkedni fog a napjainkban mintegy 200 millióra tehető polgárok száma, akik ehhez a lehetőséghez „hozzáférhetnek”.

A trend folytatódását alapvetően két szemben álló társadalmi hatás befolyásolja. Egyrészt, a társadalmak politikai polarizációja erősödik, és ez előrevetíti az étellel kapcsolatos kérdések – mint az abortusz és az eutanázia – megítélésében a nézetek egyre élesebbé váló szembenállását. Másrészt, a népesség öregedése – ami a nyugdíjrendszerek fenntarthatatlanságára és az egészségügyi rendszer kapacitásainak beszűkülésére vezet –, egybekapcsolódva a gazdasági növekedés lassulásával, kiválthatja az eutanáziát tiltó szabályok enyhülését. Érdekes módon azok az országok, ahol legelőször szabaddá tették alkalmazását – Svájc és Hollandia –, éppenséggel a legfejlettebb és legdemokratikusabb társadalmak, amelyek egyben virágzó vallási közösségekkel rendelkeznek, és a legutóbbi csatlakozók, illetve az ezt fontolgatók is – pl. Portugália és Spanyolország – a szabad vallásgyakorlás példái.

A globális problémák legutóbbi elemzései néhány, a jövő alakulását alapvetően meghatározó ténytetek vitathatatlaná. Először, az egyre többek által követett fogyasztói életmód – amit a világgazdaság és a nemzetgazdaságok magas növekedési üteme alapoz meg – fenntarthatatlanná vált. Másodszor, a föld „betelt”, nagyságrendileg több embert egyszerűen nem képes eltartani. Harmadszor, a romló környezeti feltételek alakulásáért alapvetően az ember a felelős, ezt fejezi ki a földtörténet új korszakának *antropocén* elnevezése. Végül, mindezen folyamatok következményeként, az emberiség az ún. „túllövés” állapotába került. Ez egy olyan helyzetet vetít előre, amely – még a korrekciós lépések meghozatala esetén is – egy ideig súlyosbodni fog, és ez, más területek példái alapján, többnyire a rendszerek összeomlására vezethet (*The Human Ecology of Overshoot*, Rees, W., 2023).

A föld azonban nem egyszerűen megtelt, de egyben túlszűfoltta is vált. Az emberiség egyre növekvő része éli életét sokmillió lakosú városokban, és emiatt viselkedésének finomszabályozása életfontosságúvá vált. Az egyik oldalon ott van az egyén igénye, hogy – mint szabad emberi lény – életének bármely pillanatában azt tehesse, amit akar. Másrészt azonban minden lépésével befolyásol másokat, és kiváltja reakcióikat. Ha szeretnénk elkerülni, hogy életünk állandó üvöltözésbe fulladjon, meg kell állapodni olyan közös szabályokban, és be kell őket tartani, amelyek lehetővé teszik, hogy képesek legyünk élni egy olyan világban, ahol minden pillanatában másokba ütközünk. A világunkban tehát nemcsak az örök, de még akár a 150 éven túlnyúló élet is „fenntarthatatlanná” válik.

Ráadásul a kedvünk szerint meghosszabbítható élet – hasonlatosan ahhoz, mintha valaki végtelen vagyont örökölné – alapvetően felelőtlenségre bátorít. A korlátlanság érzése nem int mértékletességre és nem tanít megfontolásra, inkább azt sugallja: bármibe belekezdhetsz, és azt bármikor abbahagyhatod, úgymint lesz lehetőséged mást választani. Emiatt a valódi értékalkotó tevékenységekbe – az emberi kapcsolatokba vagy az alkotásba – való „befektetés” helyett arra ösztönöz: kövesd szabadon pillanatonként változó vágyaidat, ha valami nem tetszik, azonnal válts. Vagyis ne érdekeljen, ez másokat hogyan érint, ne vesződj azzal, hogy alkalmazkodni próbálsz. Ehhez képest a *nem korlátok nélkül növelhető élettartam* – legyen az 100 év, vagy akár 120 – tudomásulvétele arra ösztönöz, hogy e korlátozott időt minél hatékonyabban használd fel emberi kapcsolataid fejlesztésére és alkotások létrehozására.

Bízom abban, hogy a tudomány képessé válik a sejtek öregedésének lelassítására és ezzel az egészséges élet meghosszabbítására. Ugyanakkor fontos tudatában lenni a végességnek! Emberi mivoltunk lényegéhez tartozik a felelősség, hogyan használjuk fel korlátozottan rendelkezésünkre álló időnk és kompetenciáinkat. Remélem azért, hogy Magyarországon is megteremtődik – azok számára, akik ezt választanák – a lehetőség, hogy körülményeiket bölcsen végiggondolva azt mondhassák: kösz, ennyi elég volt. És akkor ők is a halálba induló Szókratész nyugalomával fogadják az elkerülhetetlent: „Én halni indulok, ti élni; de kettőnk közül melyik megy jobb sors elé, az mindenki előtt rejtve van, kivéve az istent.”

(A szerző az MTA doktora)